

SERGEY DOVLATOV'UN ESERLERİNDE RETORİK FİĞÜRLER

RHETORICAL FIGURES IN SERGEI DOVLATOV'S WORKS

Zulfiya ŞAHİN

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, sahinz@ankara.edu.tr

Öz

Sergey Dovatov'un nesri üçüncü dalga Rus Göç Edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Son yıllarda yoğun bir ilgi ve büyük bir beğeni odağı olan yazarın özgün edebi biçemi, hayal ve gerçeğin iç içe geçtiği üslubu, eserlerini özel ve titiz bir yaklaşımla incelemeyi gerekli kılmaktadır. Söz konusu bu çalışmada, Dovatov'un eserlerinde sözdizimsel yapıların biçem özellikleri, özellikle biçem özelliğini oluşturan retorik figürler dilbiliminin yaklaşımlarıyla ele alınmaktadır. Çalışmada, yazarın biçeminin ana özelliklerinden biri olan kurgusal boşluğu, güçlü duygusal bir anlatımla telafi etme tekniğinde retorik figürlerin önemi ve rolü yakından araştırılmaktadır. Bu hedef doğrultusunda, yapılan çalışmada yazarın eserlerinde yaygın olarak kullanılan retorik figürlerin türleri, özellikleri, işlevleri ve rolleri somutlaştırılmaktadır. Yapılan çalışmada içerik analizi, karşılaştırmalı araştırma ve retorik yorumlama yöntemleri kullanılmaktadır. İncelenen eserlerin ideolojik içeriğinin özümsemesi, parça-bütün ilişkisi içinde ve yorumlama ilkesi doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Yapılan çalışmanın verileri, Rus Edebiyatı Dili ve Rusça Biçembilim alanlarında yapılan çalışmalara katkı sağlama ve bu alanlarda verilen dersler için kaynak materyal oluşturma potansiyeline sahiptir.

Abstract

Sergei Dovatov's prose has an important place in the Third Wave of Russian Emigre Literature. In recent years, the intense interest and great acclaim of author's highly individual writing style, the style in which the imagination and the truth are intertwined, necessitates a scrupulous examination of his works. This linguo-stylistic study engages with the stylistic features of the syntactic organization of Dovatov's texts with a specific focus on the rhetorical figures used in his texts. The purpose of this research is to explore the role and importance of rhetorical figures in the technique of compensating the fictional emptiness with strong emotional expression, which is one of the main features of the author's writing style. To achieve this purpose, the types, features, functions and roles of the rhetorical figures commonly used in the author's works are analyzed from a linguistic perspective. The main methods of research are methods of contextual, comparative, component analysis, methods of decoding. Comprehension of the ideological content of the works studied in this article is carried out on the basis of the universal principle of the hermeneutic circle, based on the interconnection of parts and the whole. The practical significance of the work is that the data presented in the study has a potential to be used as a source material in Russian Literary Language and courses in Russian Stylistics and to contribute to the works carried out in this field.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 15 Mart 2018
Kabul edildiği tarih: 19 Nisan 2018
Yayınlanma tarihi: 27 Haziran 2018

Article Info

Date submitted: 15 March 2018
Date accepted: 19 April 2018
Date published: 27 June 2018

Anahtar sözcükler

Rus Edebiyatı; Sergey Dovatov;
Retorik Figürler

Keywords

Russian Literature; Sergei Dovatov;
Rhetorical Figures

DOI: 10.33171/dtcjournal.2018.58.1.25

Giriş

Çağdaş Rus edebiyatının en çok okunan yazarlarından biri olan Sergey Dovatov, kısa hikâyelerin ve minimal biçimin dahi ustasıdır. Vladimir Nabokov'dan sonra, "The New-Yorker" dergisinde kabul görmüş ikinci Rus yazar olan Dovatov'un edebi biçemi, özgün olduğu kadar özeldir. Eserlerini "yaşam gerçeği" paradigması üzerine kurgulayan yazar, bu eserlerinde anlatım biçimi olarak "kurgusal/yapay belgeselcilik" yöntemini kullanmaktadır (Solovyev ve Klepikova, Skeletü v şkaflu 13). Dovatov, sahip olduğu bu özgün biçemi sayesinde, eserlerinde azami pragmatik etkiye ve gerçekliğe ulaşabilmektedir. Yazara özgü bu biçemin, yanılısamalı basitliğinin ardında, kelimelerin, sözdizimsel dizgesinin ve retorik figürlerin titiz seçimi saklıdır.

Dovlatov biçiminin en çarpıcı özelliklerinden biri, metinlerinde kurgunun düz bir izleyişe ve açılışa sahip olmaması ile birlikte, bu kurgusal boşluğun güçlü duygusal bir anlatımla telafi edilmesidir. Özgün sözdizimsel yapılar aracılığıyla Dovlatov, yazar ve okuyucu arasındaki iletişim etkileşiminde yeni ve samimi bir seviyeye ulaşmaktadır. Bu azami duygusallığın ve güçlü anlatımın oluşumunda retorik figürlerin rolü büyüktür.

Edebiyatta “küçük insan” tiplemesi geleneğini devam ettiren Dovlatov, her metnini muazzam bir çalışmaya tabi tutarak ve okuyucularına inkar edilemez ustalığını göstererek, cümlelerin sadeliği ve anlaşılabilirliği üzerinde özenle durmaktadır. Bazı çağdaşları, Dovlatov’un öncülerinden farklı olarak, sessiz sedasız kuralları bozduğunu, çıtayı kaldırmak yerine daha da düşürdüğünü düşünüyorlardı. Dovlatov’un kırılma noktasında çalıştığını ve onun her an edebiyattan sahneye düşebileceğini söylüyorlardı. Yazarın edebiyatında, okuyuculardan çok, eleştirmenlerin daha zor katlanabileceği “önem” eksikliğinin hissedildiğini düşünüyorlardı (Genis 4). Ancak gerçek yeteneğin herkes tarafından, özellikle çağdaş eleştirmenler tarafından çoğu zaman kabul görmediği de bir gerçektir.

Eleştirmenlerin Dovlatov biçimine karşı olumsuz düşünceleri okuyucularının sevgisi sayesinde, fazlasıyla telafi edilmiştir. Onun görünürdeki sadeliği, okuyuculara samimi ve anlaşılır gelmiştir. Gerçek şu ki bu sadelik doğal bir sadelik değildir, bu isteyerek, doğru seçilmiş bir biçimin neticesidir. Aslında Dovlatov, kendi biçimini mükemmel bir biçim arayışında bulmuştur. “Seçilen sözdeki hafif bir ahenk, tonlamadaki küçük bir kayma, doğru yere konan nokta ve bilinmeyen bir konu, yazarın biçimine, şahsi fikrine ve bakış açısına dönüşüyor.” (Suhih 52).

Dovlatov minimal biçimlerin ustasıdır. “Eğer kısalık, yeteneğin kız kardeşiye¹, Dovlatov’un yeteneğindeki kısalık, bir kız kardeş, bir eş, bir sevgili, bir anne, hatta bir kız çocuğu bile olabilirdi. Bu durum onun hikâyeleri için de geçerlidir. Tanışma şansına sahip olduğum parlak, yetenekli ve olağanüstü üç hikaye yazarından biri olan Dovlatov, içlerinden vecizi en çok kullanan kişiydi.” (Solovyev ve Klepikova, *Bit Sergeyem Dovlatovim* 38). Veciz netlik istemektedir. Dovlatov için ise “netlik” en yüksek ölçüdür. “Çağdaş Rus edebiyatında unutulmuş, yitirilen ve Daniel Harms tarafından dahiliğin ilk işareti olarak ifade edilen netliği, bize gösterdiği için onunla gurur duyuyorum.” (Genis 364).

¹ Burada yazar A.P. Çehov’un sözüne gönderme yapmaktadır.

Dovlatov'un biçimini, veciz, mantık ve netlik üçlüsü oluşturmaktadır. Yalnız, istikrarını sürdürülebilmesi için dördüncü bir desteğe daha ihtiyacı vardır, bu desteği de kuşkusuz retorik figürler sağlamaktadır. Dovlatov figürlerini öyle bir ustalıklarla kullanır ki, büyük bir kısmı basit cümlelerle yazılan eserinde bile, duygusal etki en üst seviyelere taşınır.

Retorik figürlerin genel özellikleri çerçevesinde Dovlatov biçimine özgü retorik figürlerin analizi, eserlerinden seçilmiş örnekler üzerinden yapılacaktır.

Retorik Figürler

Dünyanın bütün dillerinde edebi biçim, estetik ve duygusal içerikleri bakımından, diğer biçimlerden ayrı tutulmaktadır. Öyle ki, konuşma biçimi iletişim işlevini, bilimsel-iş biçimi bildirme işlevini, edebi biçim ise, öncelikle okuyucu ve dinleyiciler üzerinde duygusal ve imgesel etki yaratma işlevini yerine getirmektedir (Solganik 196). *“Edebi eserlerde sözcükler, edebi dünya ile bağlantılı olarak farklı anlamlar kazanırken, cümleler ise alışlagelmiş anlamları dışında bir derinlik kazanmaktadır.”* (Solganik 196). Edebi dile yönelik bu değişim, büyük ölçüde güzel söz söyleme sanatı, diğer bir deyişle, retorik sanatı aracılığıyla gerçekleşmektedir. *“Retorik sanatı, iletişimsel olarak kusursuz bir metnin oluşturulma ve doğru sunulma kurallarını inceleyen beşeri bir bilim dalıdır. Retorik sanatında metnin kusursuzluğu ve etkinliği, doğru estetik araçlarla karşıdaki kişiyi ikna etmekle ilişkilidir.”* (Matveyeva 398). Zamanla edebiyat bilimi çatısı altına giren ve günümüz terim dizgesinde, retorik figürler olarak adlandırılan bu araçlar, bir dilin edebi dile dönüşümünde büyük önem taşımaktadır.

Retorik figürleri kullanma sanatı, Antik Dönemde doğmuş, Orta Çağda desteklenerek gelişmiş ve sonunda Modern Çağda edebiyat bilimi doğrultusunda irdelenmeye başlanmıştır. Retorik figürleri dizgeleştirme yolunda ilk çabalar, Antik Latince şiir ve retorik üzerine yazılmış eserlerde görülmektedir. Quintilian'ın “Institutio oratoria”sı ise, bu alanda yapılan önemli çalışmalardan biridir (Petrov 92). Antik teori, tüm düşüncelerin, basit sözlü ifadelerle belirtilebilir olduğunu varsayarak, bu basit ifade ölçülerinden her sapmayı bir figür olarak kabul etmeye eğilimlidir. Antik yaklaşım çerçevesinde, retorik figürler, genel anlamıyla dilin ölçünlü kullanımını dışına çıkan, örneğin söz sıralamasında farklı kullanımlar, sözdizimsel yapıda söz düşürülmesi veya sözdizimsel yapıda ölçünlü kullanıma kıyasla gerektiğinden fazla sözcük kullanımı gibi sapmalar retorik figürler olarak kabul edilebilir. Günümüzde Levin ve Baumgartner gibi edebiyat kuramcıları aynı tutumu izleyerek, edebiyat dilini, normal dilden bir uzaklaşma olarak

görmektedirler (Aytaç 49). Ancak retorik figürün veya edebi üslubun “normdan uzaklaşma veya ölçünden sapma” tanımı “norm” veya “ölçün” gibi kavram problemlerini de ortaya çıkarmaktadır.

Antik retorik düşünceler Rusya’ya ve Rus diline, Ortaçağ Avrupa’sından geçmiştir.

Öncelikli olarak, zamanın yazı merkezleri sayılabilecek manastırlarda, kilise vaazlarında kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde antik retorik kuramı, Rus kültürel gerçekleri ve yenilikçi fikirleriyle harmanlanarak güzel konuşma kılavuzlarında yer almaya başlamıştır. Örneğin, 1748 yılında yayımlanan ve M.V. Lomonosov’un kaleminden çıkan “*Kısa Güzel Konuşma Kılavuzu*” (Краткое руководство к красноречию) bu tür eserlerden biridir. Ortaçağ döneminden XIX. yüzyıla kadar, retorik gelişmiş ve XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren, bu sanatın kuramsal temeli kapsamlı bir biçimde irdelenmeye, hatta Rusya’nın tüm liselerinde ders olarak öğretilmeye başlatılmıştır. Ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısında, biçembilim ve şiir sanatı retorikten ayrı tutulmaya başlandığında ve Rus edebiyatı kendi konumunu daha belirgin bir biçimde ortaya koyduğunda, retorik sanatı kuramsal konumunu yitirmeye başlamış, Sovyet döneminde ise tamamen yasaklanmıştır. (Matveyeva 398).

Biçembilim ayrı bir disiplin olarak konumlandırıldıktan sonra, retorik figürler biçembilim çerçevesinde incelenmeye ve araştırılmaya başlanmıştır. Böylelikle, retorik figürler Rus filolojisinde, *biçembilimsel figürler* adını almıştır.

Rus filoloji geleneğinde, retorik araçlar mecazlar (Rus.: *мпон*, İng.: *trope*) ve figürler (Rus.: *стилистическая фигура*, *риторическая фигура*, İng.: *stylistic figure*, *rhetoric figure*) olarak ikiye ayrılmaktadır. Mecaz, bir kelimenin gerçek anlamı dışında, başka bir anlamda kullanılması ve bu anlamların aynı sesbilimsel ve yazınsal şekle sahip olması şeklinde ifade edilmektedir. Figür ise metindeki birimlerin, dizilim ve ölçütten sapma açısından karşılaştırılmasıdır. Figürleri, mecazlardan ayıran en önemli özelliklerinden biri, bir başka kelimenin yerine kullanılmamasıdır (Petrov 110). Bu araştırmanın konusunu da özellikle figürler ve figürlerin işlevsel özellikleri oluşturmaktadır. İfade araçlarının mecaz ve figürler olarak ayrı tutulmasının son derece koşullu olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Filologlar arasında her türün konumuna dair farklı görüşlerin olması, bu durumu doğrular niteliktedir. Örneğin; bazı kaynaklarda, ifade araçlarından biri olan ‘*karşılaştırma*’ mecaz olarak sınıflandırılmaktayken (Golub

141), (Petrov 109), diğer bir görüşe göre hem mecaz hem de figür olarak belirtilmekte (Kupina ve Matveyeva 87), bir başka düşünceye göre ise ‘karşılaştırma’ bir figür olarak kabul görmektedir (Matveyeva 510).

Rus literatüründe, bu çalışmanın konusu *dil figürü*, *biçembilimsel figür* ve *retorik figür* olarak adlandırılabilir. Rus dilbilimi sıralanan bu terimleri eşdeğer kabul etmektedir. Çağdaş literatürde daha çok dil figürü veya sadece figür ifadesine rastlanmaktadır, bundan dolayı, bu çalışmada, bahse konu olan dil ifade aracı figür olarak adlandırılacaktır. Peki, öyleyse figür nedir?

Dilbilim ve edebiyat bilimi kaynakları figürü, “*metin içinde karşılaştırılan öğelerin birbiriyle kıyaslanarak ilişkilendirilmesi ve bu öğelerin konuya ilişkin zenginleştirilmiş imgesel bir bileşik bir ifade ile sunumu*” (Matveyeva 509) veya “*dilde ifadeyi güçlü kılmaya yarayan söz öbeği*” (Stariçenok 671) veya “*metnin tam etkisini sağlamak için kullanılan sözdizimi*” (Karaağaç 641) olarak tanımlamaktadır. Yukarıdaki tanımlara dayanarak, anlamsal ve duygusal olarak ifadeyi güçlü kılmak için kullanılan sözdizimsel yapıların veya söz öbeklerinin, figür olarak adlandırıldığı çıkarımını yapmak mümkündür. İlk olarak, figürler ilgi uyandırır ve esas noktaya dikkat çeker; ikinci olarak ise, mantık kanunlarını, tümevarım ve tündengelim kurallarını, çıkarsamaları ve ispatları dikkate alır ve nihayetinde iç metin bağlantılarını açar.

Rus filolojisinde figürler, *anlambilimsel* (Rus.: семантические, İng.: semantic) ve *sözdizimsel* (Rus.: синтаксические, İng.: syntactic) olarak ikiye ayrılmaktadır (Kupina ve Matveeva 86; Matveyeva 510). Anlambilimsel, başka bir deyişle anlama dayalı figürler, “*kelimelerin, kelime gruplarının veya metnin önemli bölümlerinin kendi aralarındaki türdeşlik, karşıtlık, uyumsuzluk ilişkilerine bağlı olarak karşılaştırılmasıyla oluşmaktadır.*” (Matveyeva 510). Her bir anlambilimsel figürün, belirli bir yapısal kalıba sahip olduğunu söylemek mümkündür, fakat bu kalıp sözdizimsel bir yapı değildir. Anlama dayalı figürler, farklı sözdizimsel yapılarla da ifade edilebilmektedir. Tezat (Rus.: антитеза, İng.: antithesis), derecelendirme/tedriç (Rus.: градация, İng.: graduation), uyumsuzluk/oksimoron (Rus.: оксюморон, İng.: oxymoron), retorik soru (Rus.: риторический вопрос, İng.: rhetorical question), retorik hitap (Rus.: риторическое обращение, İng.: rhetorical appeal), karşılaştırma (Rus.: сравнение, İng.: comparison) vb. figürler, anlambilimsel figürler içinde yer almaktadır.

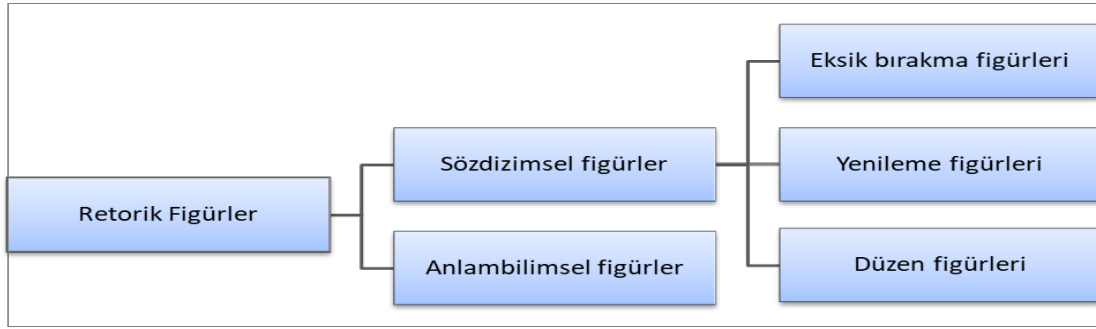
Sözdizimsel figür, anlambilimsel figürden farklı olarak, sabit bir sözdizimsel yapıyla ifade edilmektedir. Sözdizimsel figürlerde, biçimin etkisi önemli ölçüde anlama bağlı olsa da, başlıca rolü sözdizimi biçimi oynamaktadır. Sözdizimsel figürler, eksik bırakma/eksiltme figürleri (Rus.: фигуры убавления, İng.: figures of omission/subtraction), yineleme figürleri (Rus.: фигуры прибавления, İng.: figures of addition/ repetition/expansion) ve düzen figürleri (Rus.: фигуры размещения, İng.: figures of transposition) olarak üçe ayrılmaktadır (Kupina ve diğerleri 98).

Eksik bırakma figürleri, biçimsel olarak eksik bırakılmaya dayanır. Bu eksiklik sözdizimsel olarak nötr bir biçimle ifade edilen metinlerin karşılaştırılmasıyla açığa çıkmaktadır. Bağlaçsızlık (Rus.: асиндетон, İng.: asyndeton), eksilti (Rus.: умолчание, İng.: aposiopesis, abruption) vb. eksik bırakma figürleri içinde yer almaktadır.

Yineleme figürleri, kelimelerin tamamının ya da bir kısmının, anlambilimsel veya biçimbilgisel olarak tekrar edilmesine dayanmaktadır. Cümlede veya metinde yinelemeler birbirini izleyebilmekte veya aralıklı olarak tekrarlanabilmektedir. *“Tekrar, biçimsel ve anlamsal olarak nötr biçime özgü olmayan bir fazlalık yaratmaktadır”* (Kupina ve Matveeva 99). Ses yükseltme/amplifikasyon (Rus.: амплификация, İng.: amplification), kıvrımlı yineleme/anadiplosis (Rus.: анадиплозис, İng.: anadiplosis), ikizleşme (Rus.: геминация, İng.: gemination), çok bağlaçlılık/bağlaç yinelemesi (Rus.: полисиндетон, İng.: polysyndeton) vb. yineleme figürleri içinde yer almaktadır.

Düzen figürlerinin temeli, söz öbeklerini ve cümleleri oluşturan bileşenlerin standart dışı bir yapıya veya dizilime sahip olmasına dayanmaktadır. Düzen figürleri nötr bir sözdizimine sahip bir metinle karşılaştırıldığında, bir dizilim veya sıra kaymasını içermektedir. Art gönderim (Rus.: эпифора, İng.: epiphora), ön gönderim (Rus.: анафора, İng.: anaphora), koşutluk (Rus.: параллелизм, İng.: parallelism), devrikleştirme (Rus.: инверсия, İng.: inversion) ve parçalama (Rus.: парцелляция, İng.: division/partition) düzen figürleri içinde yer almaktadır.

Yukarıda bahsedilenlerden yola çıkarak, retorik figürlere ait aşağıdaki gibi bir tablo oluşturulabilir.

Şekil 1. Retorik Figürler

Figürlerin sınıflandırılma girişiminin son derece koşullu olduğunu belirtmek gerekiyor, çünkü her bir figürün oluşumunda hem figürün anlambilimselliği hem de sözdizimsel yapısı önem teşkil etmektedir. Bu ayırım sadece, anlambilimsel veya sözdizimsel belirtilerden birinin daha çok önem taşıması durumunda yapılabilmektedir. Başka bir deyişle, bu sınıflandırma yapısı özelliklerden birinin daha baskın ve hakim olduğunu göstermektedir. Bazı yapılarda, böyle bir hakimiyetin tespiti de oldukça zordur. Yukarıda anlatılanlara rağmen, bu çalışmada, sistematik bir algı ve bütüncül bir açıklama oluşturulması amacıyla bu tür bir sınıflandırma yapılmıştır.

Bir sonraki bölümde, araştırmanın konusu olan dil figürlerinin, Dovlatov'un eserlerinde yer alması ve bu figürlerin işlevselliği analiz edilecektir.

Dovlatov'un Eserlerinde Retorik Figürler

Dovlatov'un bir metin oluştururken sözdiziminde kullanmayı en sevdiği retorik figürün *eksilti* (Yun.: ἀποσιώπησις, Lat.: *abruptio* Rus.: *умолчание, апосиопéза*, İng.: *aposiopesis, abruptio*) olduğu söylenirse, abartılmış sayılmaz. Filolojik kaynaklar bu figürü, "bilinçli bir şekilde cümleyi tamamlamayı bırakarak, söylenmeyeni okuyucunun hayal gücüne bırakmak" olarak tanımlamaktadır (Matveyeva 502). Figürün amacı, geri kalan bölümü okuyucunun hayal dünyasına bırakarak, söylenmeyen bölüme ifade açısından güç katmaktır. Dovlatov'un eksilti figürü çok yönlü ve çok işlevlidir. Yazarın bu figür aracılığıyla, konuşan kişinin heyecanını, duygusal çalkantısını ve durumun trajedisini okuyucuya nasıl aktardığı aşağıdaki örnekte de görülmektedir.

Увидев Легавого, я понял – сейчас или никогда! Я сделаю это!... Или перестану себя уважать... (Dovlatov, *Naşi* 89).

(Aynasız'ı görünce anladım – ya şimdi ya da hiçbir zaman!
Bunu yapacağım!... Ya da kendime saygı duymayı bırakacağım...)

Едва заметное движение – и вот уже спутаны карты...
Нарушены, как говорится, правила игры... Штука в том, что это должен быть абсолютно непредвиденный ход... (Dovlatov, *Naşi* 24).

(Belli belirsiz bir hareket – ve işte kartlar karıştı... Bozuldu, yani, oyunun kuralları... Marifet şu ki, bunun kesinlikle beklenmeyen bir hamle olması...)

Dovlatov'un sık sık sessiz kalması, kendisi için hem önemli hem de zordur. Bu durumda, okuyucu duygusal bir yaklaşımla ona eşlik etmek zorundadır.

А если не получится? Что ж, ты сам говорил, что в моральном отношении неудавшаяся попытка еще благороднее. Хотя бы потому, что не вознаграждается... (Dovlatov, *Zapovednik* 22).

(Ya peki yapamazsan? Eh, kendin derdin, başarısız bir dememenin ahlaki yönden daha asil olduğunu. En azından ödüllendirmediği için...)

Провожать необязательно... И не думайте, что я такая... (Dovlatov, *Zapovednik* 20).

(Uğurlamak mecburiyetinde değilsiniz... Benim öyle bir insan olduğumu düşünmeyin...)

Dovlatov'un kullandığı *eksilti* figürü, okurun sadece kahramanı düşünmesine veya yazılanla ilgili hayal kurmasına olanak tanımamakta, aynı zamanda yaşanan durumu okurun kendisine, kendi hayatına, kendi tecrübesine uyarlamasına da imkân vermektedir.

В последнюю минуту рвётся нить. Но поздно, поздно, что-то изменить... (Dovlatov, *Zapovednik* 107).

(Son dakikada iplik kopuyor. Fakat artık geç, bir şeyleri değiştirmek için çok geç...)

Вмиг облетает с человека шелуха покоя и богатства. Тот час обнажается его израненная, сиротливая душа... (Dovlatov, *Zapovednik* 119).

(Bir anda insanoğlundan huzurun ve zenginliğin kabuğu dökülür. İşte o vakit, yalnız ve yaralı ruhu ortaya çıkar...)

Имея деньги, легко переносить нищету... (Dovlatov, *Zapovednik* 22).

(Para varken, sefalete katlanmak kolaydır...)

Dovlatov'un eksilti figüründe, suskunluğun felsefesi² ve estetiği ortaya çıkmaktadır. Dovlatov'un suskunluğu, güçlü bir iletişim aracıdır. Özellikle, bu eksilti figürü sayesinde yazar, pek çok düşünceyi ifade edebilmektedir. Aslında, Dovlatov'un suskunluğu, dil araçlarından bile daha etkilidir. Bu sayede, hayatın trajedisinden doğan pek çok anlam ve düşünceyi yansıtabilmektedir.

Dovlatov'un diğer özgün biçimsel özelliklerinden biri nominatif yapılar ve nominatif yapıları sıralamasıdır. Bu kurguyla bağlaçsızlık figürünü (Yun.: *ἀσύνδετον*, Rus.: *бессоюзие, асиндетон*, İng.: *asyndeton*) kullanarak, yazar metninde dinamizm ve fragman etkisi yaratmaktadır.

Это был высокий, сильный человек, нормандец, из крестьян. (Dovlatov, *Jizn korotka* 120).

(Bu uzun boylu, güçlü, köylü sınıfından bir Norman'dı.)

Все громко беседовали, курили, смеялись. (Dovlatov, *Jizn korotka* 55).

(Herkes yüksek sesle sohbet ediyor, sigara içiyor, gülüyordu.)

İfade gücünü arttırmak ve ifadeye dinamizm katmak amacıyla bağlaçların gerektiği durumda kullanılmaması anlamına gelen bağlaçsızlık sayesinde Dovlatov, eserlerinde hızlı değişimi, duyguların gücünü ve olaylardaki karmaşıklığı vurgulamaktadır.

Dovlatov'un eserlerinde kıvrımlı yineleme figürüne de sık rastlanmaktadır. Kıvrımlı yineleme (Yun.: *ἀναδιπλωσις*, Rus.: *анадиплозис*, İng.: *anadiplosis*) - konuşmanın önceki bölümünde yer alan ses birleşimlerinin, kelimelerin ve kelime gruplarının tamamının ya da bir kısmının konuşmanın sonraki bölümlerinde tekrar edilmesidir.

Ее узнаешь ты в **последний** миг. В **последнюю** минуту рвется нить. Но поздно, поздно что-то изменить... (Dovlatov, *Jizn korotka* 107).

² John Milton Cage Jr.'ın 4'33 adlı eseri suskunluk felsefesinin çarpıcı örneklerindedir.

(Onu **son** anda tanıyacaksın, **son** dakikada ipler kopacak, ama geç olacak bir şeyleri değiştirmek için geç...)

Когда-то мы были с ним очень **дружны**. Потом я **дружила** с его вдовой. (Dovlatov, *Jizn korotka* 120)

(Bir zamanlar onunla çok iyi **arkadaştık**. Sonra onun dul eşiyle **arkadaş** oldum.).

Кроме того человеческое безумие – это еще не самое ужасное. С годами оно для меня все более приближается **к норме**. **А норма** становится чем-то противоестественным. (Dovlatov, *Jizn korotka* 31).

(Ayrıca insan deliliği en korkunç şey değildir. Zaman geçtikçe benim için delilik ve **norm** arasında mesafe azalıyor. Bu arada **norm** da sıra dışı bir şey olmaya başlıyor.)

Он был **либерально** мыслящим интеллигентом. Вообще обстановка тогда была относительно **либеральной**. (Dovlatov, *Jizn korotka* 52)

(O, **liberal** düşüncelere sahip aydın biriydi. Aslında genel durum da o zamanlar oldukça **liberaldi**.)

Kıvrımlı yineleme sayesinde, Dovlatov içeriğin duygusal görünümünü güçlendirmekle birlikte içeriğe tutarlı bir vurgu yapma imkânını da yakalamaktadır.

Dovlatov, bileşik yapılarda cümle kurmamaya ve aynı harfle başlayan kelimeleri kullanmamaya özen göstermesine rağmen, onun eserlerinde *ön gönderime* sık sık rastlanmaktadır. *Ön gönderim*, *anafora* (Yun.: αναφορά, Rus.: анафора, İng.: anaphora) – ifadesel etkiyi arttırmak amacıyla benzer ses yapılarının birbirini izleyen yapıların başında tekrarlanmasıdır. Dovlatov bu figürü, kelimelerin duygusal ve anlamsal ağırlığını vurgulamak amacıyla kullanmaktadır.

«**Ближе** к природе, старик! **Ближе** к простым человеческим радостям! **Ближе** к естественным цельным натурам!» (Dovlatov, *Jizn korotka* 48).

(Doğallığa yaklaş, Moruk! İnsanların sıradan sevinçlerine yaklaş! Doğal kendisiyle barışık olan insanlara yaklaş!)³

«**Все то**, что было. И **все то**, что будет.» (Dovlatov, *Jizn korotka* 105).

(Olan her şey. Olacak her şey.)

Dovlatov'un eserlerinde ön gönderim sadece duygusal-güçlendirme işlevini değil, aynı zamanda mantık-geliştirme işlevini de yerine getirmektedir.

Талантом Черкасова восхищался Питер Брук, Филлини и Де Сика. **Талант** моего отца вызывал сомнение даже у его родителей. (Dovlatov, *Jizn korotka* 108).

(Çerkasov'un **yeteneğine** Peter Brook, Fellini ve De Sica hayran olurdu. Babamın **yeteneğinden** ailesi bile kuşku duyardı.)

Оба – хронические неудачники. **Оба** – в разладе с действительностью. (Dovlatov, *Jizn korotka* 114).

(**Her ikisi** kronik başarısız. **Her ikisi** gerçek hayata küs.)

Все они были честными, разумными и доброжелательными. **Все** предпочитали компромисс – единоборству. (Dovlatov, *Jizn korotka* 114).

(Onların **hepsi** dürüst, mantıklı ve iyi niyetliydi. **Hepsi**, tek kişilik savaşa uzlaşmayı tercih ederdi.)

Dovlatov'un eserlerinde ön gönderime, düşüncenin sıralı ve tutarlı bir şekilde ifade edilmesinde rastlamak mümkündür.

Оба рослые, красивые, доброжелательные и практичные. **Оба** больше всего ценили спокойствие и порядок. **Оба** жили со вкусом и без проблем. (Dovlatov, *Jizn korotka* 114.)

(**Her ikisi** de uzun boylu, yakışıklı, iyi niyetli ve pratikti. **Her ikisi** de huzura ve düzene daha çok değer verirdi. **Her ikisi** de zevkli ve mutlu bir şekilde yaşardı.)

³ Dilden dile çeviri esnasında dillerin yapısal farklılıklardan dolayı retorik figürlerin korunması çoğu zaman mümkün değildir.

Кто-то говорил о политической бдительности. **Кто-то** предлагал создать футбольную команду. (Dovlatov, *Jizn korotka* 56).

(**Kimileri** politik uyanıklıktan bahsediyordu. **Kimileri** de futbol takımı kurmayı teklif ediyordu.)

Dovlatov, anlamı vurgulamak ve ifadeyi güçlü kılmak için *devrikleştirme* figürünü de sıkça kullanmaktadır. *Devrikleştirme* (Lat.: *inversio*, Rus.: *инверсия*, İng.: *inversion*) anlamı güçlendirmek veya güzelleştirmek için, cümle öğelerinin normal sözdizimine aykırı olarak dizilişini ifade etmektedir (Korkmaz 65). Türkçede devrikleştirme, daha çok yüklemün öteki cümle öğelerinden önce gelmesi durumuyken, Rusçada genellikle uyumlu nitelemenin nitelendirdiği kelimedenden sonra, yüklemün öznenin önce, nesnenin ise yüklemden önce geldiği dizilimler, devrik dizilimler olarak algılanmaktadır.

Работу (nesne) в этот день **закончили** (yüklem) пораньше. (Dovlatov, *Jizn korotka* 54).

(İşi o gün bitirdik erkenden.)

Örneğin; nesnenin yüklemden önce kullanımı, nesneye fazladan anlam yüklemeyi amaçlamaktadır.

Подошел (yüklem) **Новый год** (özne). **Началась** (yüklem) традиционная конторская **вечеринка** (özne). (Dovlatov, *Jizn korotka* 54).

(Yaklaştı Yeni Yıl. Başladı geleneksel ofis partisi.)

Вот и **прошел** (yüklem) еще один **год** (özne). (Dovlatov, *Jizn korotka* 56).

(İşte kaldı geride bir yıl daha.)

Yukarıdaki örneklerde, ifadeye coşkulu törensel bir üslup katmak için, yüklem öznenin önce kullanılmıştır.

Наутро **поднялся** (eş görevli yüklem) **Красноперов**, **выпил** (eş görevli yüklem) чаю, **хотел уходить** (eş görevli yüklem). (Dovlatov, *Jizn korotka* 85).

(Sabahleyin Krasnoperov kalktı, çay içti ve gitmeye niyetliydi.)

Bu örnekte ise, ifadeye olağanüstü, absürt ve trajik bir durumu yansıtmak amacıyla devrikleştirme kullanıldığı görülmektedir.

Eserlerinde anlatımın, fragmanlar şeklindeki sunumu Dovlatov'un sözdizimsel biçiminin özelliklerinden bir diğeridir. Deyim yerindeyse, bu fragmanlık ya da mozaik şeklinde anlatım biçimi, yazarın parçalama figürünü ustaca kullanmasına bağlıdır. *Parçalama* (Fr.: parcelisation, Rus.: *парцелляция*, İng.: division/partition) – ifadenin anlamsal gücünü arttırmak amacıyla, cümlelerin bileşenlere parçalanması ve ayrı cümlelerde kullanılmasıdır. Parçalamanın en önemli işareti, tonlamanın bitimiyle, ifadeler arasındaki duraklamalardır.

Şçerbaşına ve Pazova (2018) parçalamanın temel işlevlerini *mecazi, karakteristik, duygusal ve ifadesel* olarak farklı kümelere ayırmaktadır. Mecazi işlevinde parçalama, mecazi karşıtlıkları vurgulamak ve güçlendirmek, beklenmedik durum etkisi yaratmak, durumun aşamasını ve değişimini yansıtmak amacıyla kullanılmaktadır. Karakteristik işlevinde parçalama, öznenin durumunu ve iç sesini ifade etmek için kullanılmaktadır. Parçalamanın duygusal ve ifadesel işlevleri, o yönlerinin daha yoğun ve güçlü şekilde ifade edilmesi amacıyla kullanılmaktadır.

Parçalama figürü, genellikle cümleyi esas bölüm ve ayrılmış bölüm olarak ikiye ayırmaktadır. Ayrılmış bölümler sayıca iki, üç, dört veya daha fazla sayıda olabilmektedir. Dovlatov'un eserlerinde parçalama figürü, mecazi işlevinin yanı sıra, duygusal vurgulama işlevini de yerine getirmektedir. Yazar daha çok, basit cümleleri parçalar, yani, cümlelerin herhangi bir ögesi ayrılmış bölümü olabilir, cümlelerin ana öğeleri ise sadece eşit görevli öğeler sırasında parçalanır.

Он **захватил** алюминиевую ложку с перекрученным стеблем.
Сел лицом к столу. Взял **начал есть** (Dovlatov, *Predstavleniye* 23).

(Sarı bükülmüş alüminyum kaşığı ele geçirdi. Yüzünü masaya dönüp oturdu. İsteksizce yemeye başladı.)⁴

Yukarıda eş görevli yüklemlerin parçalanmış bir örneğini görmek mümkündür.

Я думал **о нищете и богатстве**. **О** жалкой и ранимой
человеческой **душе**... (Dovlatov, *Jizn korotka* 118).

⁴ Parçalama figürünün özelliklerini Türkçeye yansıtmak çoğu zaman mümkün olmadığını belirtmek gerekmektedir.

(Yoksulluk ve zenginlik, ayrıca zavallı ve yaralı insan ruhu hakkında düşünüyordum.)

Затем она рассказывала про Сартра. Про репетиции в театре Соле. Про семейные неурядицы Ива Монтана. (Dovlatov, *Jizn korotka* 119).

(Sonra o, Sartre'yi, "Sole" tiyatrosundaki provaları ve Yves Montand'ın aile husumetlerini anlattı.)

Yukarıdaki örneklerde nesnelere bir kısmının ana bölümden ayrıldığı ve ayrı cümleler oluşturduğu görülebilir.

Parçalama - konuşma dilinin doğal bir oluşumdur. Konuşma diline eşlik eden ekleme, sözü bitirme, söylenenin düzeltilmesi, hazırlıksız konuşma ve düşüncelerin önüne geçilmesi gibi durumlar parçalamanın başlıca nedenlerindedir (Matveyeva 297). Dovlatov parçalama figürünü, karakterlerinin konuşmalarında kullanarak, konuşma biçiminde üst düzeyde bir etki yaratır ve aynı zamanda güçlü bir ifade tesiri oluşturur.

Dovlatov'un cümlelerinde kullandığı bir diğer retorik figür ise sözdizimsel koşutluktur. Sözdizimsel koşutluk, komşu yapıların, aynı sözdizimi yapısına sahip olarak kurulmasına dayanmaktadır. *Koşutluk*, *Paralellik* (Yun.: *παράλληλιμος*, Rus.: *параллелизм*, İng.: *parallelism*) – kelimelerin, bir üslup aracı olarak art arda gelen cümle ve cümle bölümlerinde anlamı pekiştirmek amacıyla simetrik olarak dizilmesidir. Dovlatov, eserlerinde koşutluğu kullanarak ritmik benzerlik sayesinde ifadesini etkili kılmaktadır.

Умел братъ (yüklem), сумеи дать (yüklem). (Dovlatov, *Jizn korotka* 65).

(Almayı bildiğin gibi, vermeyi de bileceksin)

Красноперов (özne) прослезился (yüklem). Дебоширин (özne) всхлипнул (yüklem). (Dovlatov, *Jizn korotka* 88).

(Krasnoperov ağladı, Deboşirin hıçkırdı.)

Ренуар (özne) изображал (yüklem) то (nesne), что видел (yüklem). Я (özne) изображал (yüklem) то (nesne), что понял (yüklem)... (Dovlatov, *Jizn korotka* 121).

(Renoir gördüğünü, ben ise anladığımı çiziyordum.)

В марте сорок первого (zaman tümleci) родился (yüklem) Андрюша Черкасов (özne). В сентябре этого же года (zaman tümleci) родился (yüklem) я (özne). (Dovlatov, *Jizn korotka* 108).

(Andryuşa Çerkasov kırk birin martında, ben ise aynı yılın eylül ayında doğdum.)

Sözidizimsel koşutluk çoğu zaman ön gönderim veya art gönderimle birleşmektedir. Böyle durumlarda duygusal ve anlamsal güçlendirmeye ifade güçlendirmesi de eşlik etmektedir.

Он (özne) **БЫЛ** (yüklemin bileşeni: yardımcı fiil) **МОИМ** (uyumlu niteleme) другом (yüklem). Он (özne) **БЫЛ** (yüklem bileşeni: yardımcı fiil) **МОИМ** (uyumlu niteleme) учителем (yüklem) ... (Dovlatov, *Jizn korotka* 118).

(O benim arkadaşım. O benim öğretmenimdi.)

БЫЛИ (yüklem) **у нас** (nesne) печали (özne) и радости (özne). **БЫЛИ** (yüklem) **у нас** (nesne) достижения (özne) и неудачи (özne)! (Dovlatov, *Jizn korotka* 56). (**Bizde** hüznün ve sevinç vardı. **Bizde** başarı ve başarısızlık vardı.)

Dovlatov'un eserlerinde *ilişkilendirme* (Yun.: ζεύγμα, Rus.: *зевгма*, İng.: *zeugma*) figürünün oluşumuna da rastlamak mümkündür. Rus filoloji geleneğinde, ilişkilendirme iki anlamda kullanılmaktadır. Birinci anlamı, birbirini izleyen ve anlamsal açıdan benzerlik içeren sözdizimsel yapıların, ortak ögenin tekrarlanacağı yerde düşürülmesidir. Böylelikle her iki cümlenin ortak ögesi sadece bir kere kullanılmaktadır. (Matveyeva 115) İlişkilendirme yan yana gelen cümlelerde aynı kelimenin tekrarlanmasını engelleyerek anlamsal bir bütünlük oluşturmaktadır. Rusçada düşürülen öğeler arasında en çok yüklem düşürme örneklerine rastlanmaktadır. Ayrıca Rusça yazım kurallarına göre, bu tür düşürmeler tire ile belirtilmelidir. Örneğin:

Иногда **приезжали** (yüklem) Андрюшины родители. Мать – (yüklem düşürüldü) почти каждое воскресенье. Отец – (yüklem düşürüldü) раза четыре за лето, **выспаться**. (Dovlatov, *Jizn korotka* 111).

(Bazen Andryuşa'nın ebeveynleri geliyordu. Annesi, neredeyse her Pazar. Babası, yaz boyunca yaklaşık dört kere, o da uykusunu almak için.)

Его **окружали** (yüklem) веселые, умные, добродушные физики. Меня – (yüklem düşürüldü) сумасшедшие, грязные, претенциозные лирики. (Dovlatov, *Jizn korotka* 115).

(Onun etrafında neşeli, zeki, iyi yürekli fizikçiler vardı. Benim etrafımda deli, pis, yüksekte alıp tutan şairler vardı.)

Короче, наши матери **превратились** (yüklem) в одинаково грустных и трогательных старух. А мы – (yüklem düşürüldü) в одинаково чёрствых и невнимательных сыновей. (Dovlatov, *Jizn korotka* 116).

(Kısaca, bizim annelerimiz bir birine benzeyen hüzünlü ve dokunaklı iki ihtiyar kadına, biz ise bir birine benzeyen duygusuz ve dikkatsiz iki evlada dönüştük.)

Кто-то **звонил** (yüklem) в полицию. Кто-то – (yüklem düşürüldü) в Скорую помощь. (Dovlatov, *Jizn korotka* 57).

(Kimileri polisi, kimileri acil servisi aradı.)

İlişkilendirme figürünün bu şekilde kullanımı, eylemin ortak yönünü vurgulamakla birlikte, ifade birliği de oluşturmaktadır. Aslında, ilişkilendirme figürünün bu anlamda kullanımı, Dovlatov nesrinin karakteristik özelliği olan dil ekonomisinin temel kuralını da yansıtmaktadır.

İlişkilendirme figürünün ikinci anlamı ise; bir cümlede eş görevli öğeleri arasında anlambilimsel ortaklığın ihlal edilmesidir (Stariçenok 197). Başka bir deyişle, farklı anlamsal alanlara sahip kelimelerin, bir cümlede eş görevli öğeler olarak kullanılmasıdır.

Митрофанов не умывался, не брился, не посещал ленинских субботников. Не возвращал долгов и не зашнуровывал ботинок. (Dovlatov, *Zapovednik* 53).

(Mitrofanov, yıkanmazdı, traş olmazdı ve Lenin Cumartesilerine katılmazdı. Borçları geri vermez, botlarının bağcığını bağlamazdı.)

Ему хотелось расправить крылья. Он переехал в Ленинград. Полюбил ресторан «Европа» и двух манекенщиц. (Dovlatov, *Zapovednik* 59).

(O kanatlarını doğrultmak istiyordu. Leningrad'a taşındı. 'Avrupa' restoranı ve iki mankeni sevdi.)

Моя обязанность – доставить им эту радость, не слишком утомляя. Получив семь шестьдесят и трогательную запись в книге отзывов. (Dovlatov, *Zapovednik* 66).

(Benim vazifem, fazla yormadan, onları mutlu etmektir. Böylelikle yedi ruble altmış kopek ve ziyaretçiler kitabına dokunaklı bir yorum kazanmaktı.)

Yukarıda verilen örneklerde ilişkilendirme figürü, anlambilimsel ortaklığın mantık kurallarını bozarak, mizahi ve beklenilmeyen bir durum etkisi yaratmaktadır.

Dovlatov'un biçemi *tedricin* de özel örneklerini içermektedir. *Tedriç* (Lat.:gradatio, Rus.: градация, İng.: graduation) bir düşünceyi ya da özelliği anlamsal açıdan derece derece yükselten veya azaltan kelimeler zincirinden oluşmuş bir figürdür. Anlamsal derecelendirmeye dayanan tedriç, anlam içeriği hem yükseltilerek, hem de azaltılarak yapılabilmektedir. Anlatımda, kavramların anlamsal içeriklerinin küçükten büyüğe, azdan çoğa doğru sıralanmasına yükselen derecelendirme (Yun.: κλίμαξ, Rus.: климакс, İng.: climax); kavramların anlamsal içeriklerinin büyükten küçüğe, çoktan aza doğru sıralanmasına ise alçalan derecelendirme (Yun.: антиκλίμαξ, Rus.: антиклимакс, İng.: anticlimax) denilmektedir. Dovlatov'un eserlerinde daha çok yükselen derecelendirme kullanılmaktadır.

Свобода – мой девиз, мой фетиш, мой кумир! (Dovlatov, *Jizn korotka* 31).

(Özgürlük, benim sloganım, benim fetişim, benim idolümdür.)

Даже твоя любовь к словам, безумная, нездоровая, патологическая любовь, - фальшива. (Dovlatov, *Zapovednik* 11).

(Hatta, senin kelimelere olan deli, sağlıksız, patolojik aşkın bile sahte bir aşktır.)

Terdiç aracılığıyla, Dovlatov kavramların anlamsal dozunu arttırmanın yanı sıra, okurların duygusal tepkilerini de en üst safhaya taşımayı başarmaktadır.

Dovlatov'un eserlerinde retorik soruya da sıkça rastlanmaktadır. *Retorik Soru* (Yun.: ρητορικὴ ἐρώτηση, Rus.: риторический вопрос, İng.: rhetoric question) cevap almak için değil, olumlu ya da olumsuz bir ifadeyi vurgulamak ve etkili olmasını sağlamak amacıyla soru kipinden yararlanan bir figürdür. Özellikle bu amaç doğrultusunda, Dovlatov kendi eserlerinde retorik soruyu kullanmaktadır. Örneğin:

Как же так?! Твоя единственная жизнь, столь ясная, понятная, родная, - будет принадлежать другому человеку? А непонятная, загадочная и, мало того, подозрительная жизнь другого человека вдруг отчасти станет твоей? (Dovlatov, *Jizn korotka* 85).

(Nasıl olur böyle bir şey?! Senin biricik, aydınlık, anlaşılır kendi hayatın, başka bir insanın mı olacak? Ya başka birinin bilinmeyen, esrarengiz, ayrıca şüpheli hayatı birden senin mi olacak?)

Что может быть проще?! (Dovlatov, *Jizn korotka* 89).

(Daha basit ne olabilir ki?)

Retorik sorunun ifade gücü, diyalog sırasında, düşüncenin soru biçimi ve anlamsal içeriği arasındaki çelişki ile bağlantılıdır. *Retorik hitabın* (Yun.: ρητορικὴ ἐκκλήση, Rus.: риторическое обращение, İng.: rhetorical appeal) özelliği ise hitabın karşıdaki kişinin ilgisini çekmek için değil de, ilgiyi, hitap biçimiyle ifade edilen kişiye, nesneye veya olaya çekmek için kullanılmasıdır (Matveyeva 400).

Входи, полночный гость! (Dovlatov, *Jizn korotka* 30).

(Buyurun, gece yarısı misafiri!)

Старик, послушай, ты – гигант! Ты – Паганини репортажа!
- А ты, доносится ответ, - Шекспир экономической передовицы! (Dovlatov, *Jizn korotka* 55).

(Kanka, dinle, sen – yücesin! Sen röportajın Paganini'sisin! – Ya sen, diye cevap duyulur, ekonomi başyazının Şekspir'isin!)

Tezat'ın da, Dovlatov'un sevdiği figürler arasında yer aldığı söylenebilir. *Tezat*, *Antitez*, *Karşıtlık* (Yun.: *αντιθεσις*, Rus.: *антитеза*, İng.: *antithesis*) – anlamsal açıdan birbirine karşıtlık oluşturan kavramların tek bir sözdizimsel yapıda kullanılmasıdır. Figür, karşıtlık etkisini ve imge gücünü artırırken, karşıtlıkların yan yana oluşu, dilin anlamsal ve duygusal etki alanını genişletmektedir.

Dovlatov'un tezatlığı çeşitlilik göstermektedir. Ancak yazarın eserlerindeki imgelerin ve kavramların keskin tezatlığı daha çok, kültürel kavramların karşıtlığı üzerine kurulmaktadır.

Черкасова знала вся страна как артиста, депутата и борца за мир. Моего отца знали только соседи как человека пьющего и нервного. (Dovlatov, *Jizn korotka* 108).

(Tüm ülke, Çerkasov'u bir artist, bir milletvekili ve bir barış savaşçısı olarak tanırdı. Benim babamı ise sadece komşuları alkolik ve sinirli bir adam olarak bilirdi.)

У Черкасова была дача, машина, квартира и слава. У моего отца только астма. (Dovlatov, *Jizn korotka* 108).

(Çerkasov'un yazlığı, arabası, dairesi ve ünü vardı. Babamın ise sadece astımı vardı.)

У Андриюши была заграничная коляска. У меня – отечественного производства. (Dovlatov, *Jizn korotka* 109).

(Andruşa'nın ithal çocuk arabası vardı. Benimki ise yerli üretti.)

Dovlatov'un tezat figürü, daha keskin ve çarpıcı karşıtlıklar ortaya koymak için, sık sık sözdizimi açısından benzerlik taşıyan, yani paralel yapılarla desteklenmektedir.

Хотя Андриюша был преуспевающим физиком, я же – диссидентствующим лириком. (Dovlatov, *Jizn korotka* 116).

(Oysaki Andruşa başarılı bir fizikçiydi, ben ise muhalif bir lirikçiydim.)

Kültürel kavramlara bağlı karşıtlık sayesinde, Dovlatov oldukça çarpıcı, canlı, gerçek, inandırıcı bir anlatım yaratmaktadır. Bununla birlikte, Dovlatov'un eserlerinde kelimelerin anlambilimsel karşıtlığı üzerine de oluşturduğu tezat örnekleri oldukça fazladır.

Я думал о **нищете** и **богатстве**. (Dovlatov, *Jizn korotka* 118).

(**Yoksulluğu** ve **fakirliği** düşünüyordum.)

Тогда я сказал, что импрессионисты предпочитали **минутное - вечному**. (Dovlatov, *Jizn korotka* 118).

(O vakit izlenimcilerin **sonsuzluk** yerine **anlığı** tercih ettiklerini söylediydim.)

Благодарю за честь. Как говорить – лучше **поздно**, чем **никогда**... (Dovlatov, *Jizn korotka* 48).

(Beni şerefliendirdiğiniz için teşekkür ediyorum. Derler ya, **geç** olsun, **güç** olmasın.)

Rus edebiyatının oksimoron figürüne karşı olan sevgisi, bu edebiyata aşına olan herkes tarafından bilinmektedir. Türkçede *uyumsuzluk* (Yun.: *ὀξύμωρον*, Rus.: *оксюморон*, İng.: *oxymoron*) olarak adlandırabileceğimiz bu figür, anlamsal olarak karşıt ve çelişkili iki sözün bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Örneğin *tatlı sert, karın sıcaklığı, çirkin güzellik, hüznü neşe* vb. birer oksimoron örneğidir. Rus edebiyatına ait eser başlıklarında bu figüre sıkça rastlanmaktadır: “Ölü Canlar”/ «Мёртвые души» (N. Gogol), “Sıcak Kar”/ «Горячий снег» (Yur. Bondarev), “Canlı Ceset”/ «Живой труп» (L. Tolstoy), “Dürüst Hırsız”/ «Честный вор» (F. Dostoyevskiy), “Benim Yetişkin Çocukluğum”/ «Моё взрослое детство» (L. Gurçenko), “Sonsuzluğun Sonu”/ «Конец вечности» (A. Azimov) vd. Oksimoron da tezat gibi, karşıtlık üzerine kurulur, fakat bu figürün oluşumunda kelimeler birbirine karşı durmaz, tam tersine, bir bütün içinde birbiriyle kaynaşır ve yeni bir anlamsal alan oluşturur. Başka bir deyişle, tezatta iki kelimenin veya kavramın anlambilimsel alanları bağımsız olarak birbirine karşıtlık oluştururken, oksimoranda kelimelerin anlambilimsel alanları birbiriyle örtüşür ve ortaya yeni, çarpıcı ortak bir anlamsal alan çıkar.

убогое величие (Dovlatov, *Jizn korotka* 95) (aciz yücelik)

красивый злодей (Dovlatov, *Jizn korotka* 95) (güzel zalim)

мучительно дорогой (Dovlatov, *Jizn korotka* 104) (kahredici bir şekilde değerli)

беспутные таланты (Dovlatov, *Jizn korotka* 128) (ahlaksız yetenekler)

полоумный герой (Dovlatov, *Jizn korotka* 128) (yarım akıllı kahraman)

грозное обаяние (Dovlatov, *Blesk i niščita russskoy literaturı* 50) (tehditkâr cazibe)

Dovlatov anlam bakımından bir olgunun karşıt özelliklerini ve saptamalarını birleştirerek, yeni bir imge oluşturur ve hayatın çelişkili/paradoksal doğasını yansıtır. Bu tür anlamsal birleşimler, özünde çelişki olsa da, anlamsal açıdan karşıtlık oluşturan bu birleşimler ortak anlamsal alan içinde birbiriyle “barışık” yaşar.

Sonuç

Dovlatov'un sözdizimsel biçemi veciz, mantık ve netlik üçlüsü üzerine kurulmaktadır. Yazar, düşüncesini en mükemmel şekilde aktarabilmek ve ideal metni yaratmak için hem anlambilimsel hem de sözdizimsel retorik figürleri eserlerinde büyük bir ustalıkla kullanmaktadır. Eserlerde, anlambilimsel retorik figürlerden en çok kullanılanların tezat, tedriç, ilişkilendirme, oksimoron, retorik soru ve retorik hitap olduğunu söylemek mümkündür. Temeli kültürel kavramlara bağlı karşıtlıklara dayanan tezat figürü sayesinde Dovlatov, maksimum düzeyde inandırıcılık ve anlatımda canlılık yakalamakta, oksimoron sayesinde, hayatın çelişkili doğasını aktarmakta, derecelendirme aracılığıyla, bir kavram veya olgunun anlamsal önemindeki artışı belirtmekte, ilişkilendirme ile ise beklenmedik bir durum yaratarak, okuyucuda duygusal bir etki oluşturmaktadır. Ayrıca retorik soru da okuyucuda duygusal bir etki oluşumuna yardımcı olmaktadır.

Dovlatov, eksilti figürü sayesinde, okuyucu ile samimi bir temas kurarak, sadece kahraman ile ilgili değil, duruma yönelik de okuyucuyu düşünmeye sevk etmekte ve böylelikle okuyucu üzerinde maksimum düzeyde duygusal etki yaratmaktadır. Ön gönderim figürü duygusal güçlendirme ve mantık geliştirme işlevleri ile birlikte, metnin kurgu izleyişini düzleştirmek için kullanılmaktadır. Parçalama figüründen ise etkili bir ifade oluşturmak amacıyla, basit cümlelerde sıkça faydalanılmaktadır. Daha da etkili bir anlatım için, yazar koşutluk figürünü de kullanmaktadır.

Tüm bu yukarıda anlatılanlardan yola çıkarak, Sergey Dovlatov'un özgün sözdizimsel biçiminin oluşumunda, retorik figürlerin büyük önem taşıdığı öne sürülebilir.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Gürsel. *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Papirus, 1999.
- Dovlatov, Sergey. *Blesk i nişçeta russkoy literaturı*. Sankt-Peterburg: Azbuka-Attikus, 2013. Web. 18 Aralık 2017.
- . *Jizn korotka*. Sankt-Peterburg: Azbuka-Klassika, 2007.
- . *Naşi*. Azbuka-Klassika. Sankt-Peterburg, 2004.
- . *Predstavleniye*. Sankt-Peterburg: Azbuka-Klassika, 2004.
- . *Zapovednik*. Azbuka-Klassika, Sankt-Peterburg, 2006.
- Genis, Aleksandr. *Dovlatov i okrestnosti*. Moskva: Corpus, 2011. Web. 9 Ocak 2018.
- Golub, İ.B. *Stilistika russkogo yazıka*. 10. basım. Moskva: Ayrıs-Press, 2008.
- Karaağaç, Günay. *Dil Bilimi Terimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2013.
- Korkmaz, Zeynep. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2010.
- Kupina, N.A. ve T.V. Matveeva. *Stilistika sovremennogo russkogo yazıka*. 2. basım. Moskva: Yurayt, 2015.
- Matveyeva, T.V. *Polniy slovar lingvistiçeskih terminov*. Rostov-na-Donu: Feniks, 2010.
- Petrov, O.V. *Ritorika*. 3. basım. Moskva: Prosrekt, 2016.
- Solganik, G. Y. *Stilistika teksta*. Moskva: Flinta-Nauka, 2013.
- Solovyev, Vladimir ve Yelena Klepikova. *Bit Sergeyem Dovlatovım. Tragediya veselogo çeloveka*. Moskva: Ripolk, 2014.
- . *Dovlatov. Skeletı v şkafu*, Moskva: Ripolk, 2016.
- Stariçenok, V.D. *Bolşoy lingvistiçeskiy slovar*. Rostov-na-Donu: Feniks, 2008.
- Suhıh, İgor. *Sergey Dovlatov. Vremya, mesto, sudba*. 3. basım. Sankt-Peterburg: Azbuka, 2010.
- Şçerbaşına, İ.V. ve L.M. Pazova. "Partselirovaniye prostogo rasprostranennogo predlojeniya na primere proizvedeniya Dovlatova "Çemodan". *Vestnik Maykopskogo tehnologiçeskiego universiteta* (2013), Web. 20 Aralık 2017.